

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук

Байдюк Наталії Василівни

на дисертаційне дослідження Федюшкіної Катерини Андріївни
«Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів
професійно-технічної освіти», подане на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність та доцільність теми дослідження. У контексті змін, що відбуваються в українському суспільстві, пов'язаних з трансформацією ролей жінок та чоловіків як у суспільному, так і в приватному житті, підготовка молоді до ефективного виконання ролі батька та матері є надзвичайно важливою. Варто відмітити, що здобувачка наголошує на необхідності формування усвідомленого батьківства саме у здобувачів професійно-технічної освіти, оскільки більшість наукових та методичних розробок присвячено роботі з учнівською або ж студентською молоддю, у той час як заклади професійно-технічної освіти залишаються поза увагою. Вище зазначене зумовлює актуальність дисертаційного дослідження Федюшкіної К. А., його теоретичне і практичне значення для виховання молодого покоління.

Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом наукових досліджень Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні.

У вступі здобувачка актуалізувала порушену проблему, сформулювала науковий апарат, схарактеризувала структуру дисертаційної роботи,

визначила комплекс методів дослідження для розв'язання поставлених завдань, представила дані про результати впровадження дослідження та апробацію матеріалів дисертації.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У першому розділі здійснено теоретичне обґрунтування соціально-педагогічного аспекту феномена батьківства та материнства як складової усвідомленого ставлення до батьківства, уточнено суть основних термінів та понять, визначено актуальний рівень сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти. Дисертанка дослідила проблему батьківства та сімейного виховання у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, запропонувала власне визначення понять «усвідомлене батьківство», «усвідомлене ставлення до батьківства», повною мірою врахувавши його соціально-педагогічний контекст (с. 63), визначила основні якості, якими мають володіти батьки для успішного виховання дитини (с. 65).

Дослідниця проаналізувала здобутки науковців (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, А. Капської та ін.) у сфері різноманітних аспектів життєдіяльності сімей та особливостей виховання дитини. Слушно зосереджено увагу на соціально-педагогічних ролях, які батьки виконують по відношенню до дітей у виховному процесі, ключових ознаках батьківства, мотивах якими керуються батьки в процесі виховання підростаючого покоління. Варто відмітити доречні цитування думок В. Сухомлинського про виняткову важливість ролей батька та матері у вихованні дитини, гармонію у подружньому житті, рівність та взаємну повагу (с. 47-49). Теоретичний аналіз поняття «батьківство» в історично-педагогічному контексті дозволив прослідкувати зміни його змісту під впливом конкретних соціально-історичних умов.

Дослідження феномену материнства виявилось більш дискусійними. Однак, варто відмітити доцільне й зрозуміле тлумачення поняття «материнство», що повною мірою відповідає сучасним уявленням. На основі

аналізу поглядів науковців та власних суджень дисертанткою виявлено складові компоненти материнства як соціально-педагогічного явища, однак висновок про необхідність залучення дівчинки з раннього віку до догляду, тим більше, «на несвідомому рівні, без чіткого розуміння» (с. 73), викликає насторогу, оскільки зміщує акценти від формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості дівчинки до «доглядальниці». До того ж, аналізуючи розвиток материнської потребово-мотиваційної сфери, дослідниця не приділяє належної уваги проблемам становлення «Я-образу матері» у дівчаток, які позбавлені материнського піклування, що є, на мій погляд, важливою соціально-педагогічною проблемою (с.73-74).

Погоджуюся з дисертанткою в тому, що важливим для реалізації материнства є фактор ставлення жінки до власної вагітності та діалогічний аспект взаємодії матері та дитини (с. 78), а особливо – й необхідність залучення до цього спілкування й майбутнього тата. Заслуговує на безумовне схвалення й здійснений аналіз стереотипів щодо ідеалу матері та моделі самоідентичності жінки в період раннього онтогенезу дитини (с. 81), а також визначена проблема «ставлення жінки до себе як до особистості, сприйняття себе у ролі матері» (с. 85). Особливий інтерес викликав аналіз проблеми девіантного материнства, його форм та проявів, а також висвітлена проблема ранньої вагітності.

Доречним є підкреслення ролі освіти у формуванні ключових компетенцій, мета яких – забезпечення готовності до виконання різноманітних соціальних ролей, в тому числі і батьківських (с. 98), зокрема мова йде про соціально-педагогічну роботу з молоддю, психологічний супровід освітнього процесу та особистісні якості педагогів, які працюють з молоддю. Водночас, характеризуючи життєву позицію молоді, яка здобуває професійно-технічну освіту, дослідниця зосереджує увагу на юнаках (с. 95), у той час як основною цільовою групою є здобувачки професійно-технічної освіти.

Проведене анкетування «Ставлення учнівської молоді до батьківства» чітко засвідчило гендерну проблематику батьківства та материнства: «для хлопців народження дитини не створює обмеження для особистісної та професійної реалізації, на відміну від дівчат, а також вони не вбачають у цьому щоденних клопотів, пов'язаних із доглядом за малюком» (с. 104). Фактично, саме цей висновок і мав би стати основою для соціально-педагогічної роботи як із юнаками, так і з дівчатами щодо формування усвідомленого батьківства, при чому юнаки у цьому плані потребують більшого впливу, оскільки не вбачають своєї ролі у догляді за малюком, перекладаючи весь тягар на дівчат-майбутніх матерів. Відсутність народження дитини у планах на майбутнє доволі значної кількості дівчат (28,04%), на мою думку, може бути пояснене віком опитуваних, адже у віці 16-18 років ще усе ж таки краще зосередити зусилля на здобутті освіти. Дослідниці варто звернути увагу, що доволі незначний відсоток респондентів та респонденток розглядають батька як наставника для дитини, зразка для наслідування, порадирика, а також переконаність юнаків у непотрібності попередньої підготовки до батьківства (с. 107).

Беззаперечно важливим є завдання створення належних умов для ефективної підготовки здобувачок професійно-технічної освіти до реалізації батьківства, однак, на мою думку, юнаки також потребують аналогічного впливу.

У другому розділі представлено педагогічне забезпечення форм і методів формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти, зокрема здійснено діагностику сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти, впроваджено структурно-функціональну модель процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства в закладах професійно-технічної освіти та здійснено оцінку її ефективності.

Варто відмітити доцільність, надійність та валідність комплексу діагностичних методик (с. 115), особливо - вправи «Дерево усвідомленого

батьківства». Чітко сформульовано критерії (гносеологічний, діяльнісний, аксіологічний, особистісний), показники та рівні усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти. Дуже слушно підкреслено загрозу, що містить у собі відсутність у респонденток прагнення до самоосвіти. Послідовно та обґрунтовано здійснено розподіл рівнів сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти відповідно до проведеного констатувального етапу дослідження.

Особливий інтерес викликає розроблена та теоретично обґрунтована структурно-функціональна модель процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти, структурна репрезентація якої пов'язана з виокремленням конкретних елементів та зв'язків між ними, а функціональна репрезентація даної моделі передбачає виділення функцій, направлених на досягнення поставленої мети (с. 135). Чітко сформульовано завдання, методологічне підґрунтя, принципи реалізації моделі, а також її функції. (с. 137).

Доцільним та обґрунтованими є умови формування вказаних критеріїв усвідомленого ставлення до батьківства: робота клубу «Батьки-всезнайки», залучення фахівців різного профілю до просвітницької роботи, міні-лекції, творчі вправи тощо. Варто наголосити на доцільності використання методу дискусії, рольових ігор та ситуацій для формування діялісного критерію, зокрема, й життєвого досвіду. Вибір дослідницею календарних свят, організація відзначення яких стали частиною експериментальної роботи, відповідає провідним тенденціям виховної роботи з молоддю на сучасному етапі та дозволяє сформувати ціннісне ставлення до батьківства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Аналіз змісту дисертаційної роботи, автореферату та публікацій є підставою для висновку про те, що наукові положення, висновки, рекомендації є обґрунтованими й достовірними. Зміст і структура роботи відзначається

структурованістю представлення результатів та висновків, логічністю та послідовністю викладу матеріалу. У дисертації обґрунтовано вибір теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання.

Достовірність результатів забезпечено опорою на наукову методологію: дисертантка спирається на концептуальні положення щодо гуманізації та демократизації виховання, базові положення українських дослідників щодо сім'ї як інституту соціалізації дитини та особливостей соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей, базові положення відомих вітчизняних та зарубіжних науковців щодо усвідомленого батьківства та особливостей його формування. Законодавчою базою дослідження стали нормативні документи, що відображають аспекти формування усвідомленого ставлення до батьківства в закладах освіти.

Проведена експериментальна робота та аналіз її результатів підтвердив ефективність розробленої структурно-функціональної моделі процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти. Результати математичного обчислення дозволяють констатувати ефективність розробленої та впровадженої структурно-функціональної моделі процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної к освіти.

Значення отриманих автором результатів дослідження для науки і практики. Дисертаційна робота містить нові наукові положення, що сприяють розв'язанню актуальної проблеми формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти. Ознайомлення зі змістом дисертації та авторефератом, основними науковими працями дисертантки дозволило визначити найбільш істотні теоретико-методологічні положення, прикладні висновки та рекомендації, які характеризуються науковою новизною: уперше теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти, описано її складові та змістове наповнення; визначено критерії, відповідні показники, рівні

сформованості усвідомленого ставлення до батьківства; запропоновано тлумачення понять «усвідомлене батьківство», «усвідомлене ставлення до батьківства» і «формування усвідомленого ставлення до батьківства»; уточнено сутність понять: «батьківство», «материнство»; на основі аналізу поглядів науковців щодо феномена батьківства визначені основні якості батьків, необхідні для успішного виховання дитини; уточнено форми та методи формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти; подальшого розвитку набули питання ролі та місця формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок освіти у соціально-педагогічному процесі закладів професійно-технічної освіти.

Вагоме практичне значення мають і розроблена й апробована авторкою структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти; Програма формування усвідомленого ставлення до батьківства «Світ батьківства: у гармонії та злагоді»; методичні рекомендації для працівників соціально-психологічних служб. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами при підготовці спецкурсів для здобувачів освіти зі спеціальності «Соціальна робота», «Практична психологія»; спеціалістами соціально-педагогічної сфери під час проектування соціально-виховних заходів для студентської молоді, соціальними педагогами та практичними психологами у процесі планування позанавчальної діяльності у закладах освіти; в інших соціально-виховних інституціях у роботі з молоддю.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 14 одноосібних публікаціях автора. Серед них: 1 методичні рекомендації, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 3 статті у зарубіжних виданнях, 7 тез доповідей на міжнародних конференціях.

Рецензована дисертація не позбавлена певних **недоліків і дискусійних положень**, а саме:

1. Спостерігаються мовні недоліки щодо використання фемінітивів, зокрема у темі й меті дослідження мова йде про здобувачів освіти (тобто про осіб як жіночої, так і чоловічої статі), у той час як у завданнях використано фемінітив «здобувачки». Вважаю, що дисертація значно б виграла, якби фемінітиви було використано по усьому тексту дисертації та у темі й меті дослідження, оскільки явним є фокус саме на жіночу молодь.

2. Дослідження сфокусовано навколо підготовки здобувачок освіти професійно-технічних закладів до материнства, у той час як юнаки, які також не готові до усвідомленого батьківства, залишаються поза увагою.

3. Недоречним є цитування російських науковців, вислови яких містять застарілі патріархальні гендерні стереотипи (с. 53), надмірна увага до релігійних канонів, звичаїв та традицій (с. 67, 68), у той час як цінності Європейської цивілізації майже не згадуються.

4. Дискусійною є думка про те, що «Жінка в першу чергу, є матір'ю і сама природа забезпечує її необхідними здібностями для успішного піклування та догляду» (с. 66). Це є, як мінімум, стереотипним поглядом щодо ролей та позицій сучасних жінок у світі, а як максимум – знецінює жінку як особистість, зводячи її існування до виконання репродуктивної функції. Застарілі гендерні стереотипи містить також інформаційне повідомлення «Чоловік у сімейному житті» (с. 151), «Пам'ятка для майбутньої дружини». Вважаю, що зміна змісту цих повідомлень у бік наголосу на егалітарності, партнерстві та гнучкому розподілі сімейних ролей значно б покращила зміст роботи.

5. Категорично не можна погодитися з твердженням, що знецінення материнства відбувається «внаслідок прагнення жінок успішно будувати професійну діяльність, досягати кар'єрних успіхів» (с. 69). Варто наголосити, що криза материнства спричинена соціально-економічними чинниками, зокрема – зубожінням населення, відсутністю житла у молодих сімей та нерозвиненістю соціальної інфраструктури по догляду за дітьми (заклади дошкільної освіти та охорони здоров'я).

6. У змістовому компоненті структурно-функціональної моделі формування усвідомленого ставлення до батьківства варто приділити увагу таким проблемам, як післяпологова депресія, емоційне вигорання матерів, хронічна втома, труднощі поєднання професійного життя та виховання дитини, а також перспективним напрямом встановлення балансу між сімейним та професійним життям: збільшення ролі батька у догляді за малюком, ініціативи відпусток для татів, облаштування «дитячих» кімнат на підприємствах, гнучкий графік роботи для батьків та матерів, підтримка грудного вигодовування тощо.

7. Характеризуючи методи роботи (с.135-147), зокрема, казкотерапію та арт-терапію, варто більше уваги приділити власним рекомендаціям застосування цих методик та більш широко представити результати їх впровадження, що б значно посилило практичну цінність роботи.

Рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації. Зауваження та дискусійні питання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника (положенням пунктів 9 і 11), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567, а її авторка, Федюшкіна Катерина Андріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

Н. В. Байдюк

Підпис кандидата педагогічних наук Н. В. Байдюк
засвідчую
Учений секретар, доцент

Н. О. Андрусак